

3/6. 39.

GESCHIEDENIS
DER
HAARLEMMER
BLEEKERIJEN

DOOR

S. C. REGTDOORZEE GREUP-ROLDANUS

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF

1936

INHOUD

LIJST VAN AFKORTINGEN	X
BRONNENOVERZICHT	XI
EERSTE HOOFDSTUK. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN . .	I

Beteekenis en bekendheid van de Haarlemmer bleek p. 1; ontstaan van de bleekindustrie als gevolg van de vlasindustrie p. 2; optreden van den beroepsbleeker p. 7; oudste berichten omtrent het bleeken hier te lande p. 9; verband tusschen de veredelingsindustrie en de kleeuwasscherijen p. 10; vestigingsfactoren in Kennemerland p. 11; vergelijking met andere bleekcentra p. 15; toetsing van Weber's Standortstheorie p. 17; de Oostzaansche bleekerijen p. 21; het garenbleeken en garenkoken p. 23; de komst der Vlamingen en hun aandeel in de ontwikkeling van de linnennijverheid en de bleekindustrie in Holland p. 24; de pakkerij p. 28; Sombart's terminologie getoetst p. 29; de koopman-bleeker p. 32; de arbeidskrachten p. 34; invloed van godsdienstige opvattingen p. 35; sociale positie der bleekers p. 36; tijdsbestek van opkomst, bloei en ondergang p. 38; de bleekerij in beeldende en beschrijvende kunst p. 39.

TWEEDE HOOFDSTUK. HET TECHNISCHE PROCES	40
---	----

Definitie van bleeken p. 40; aard der te verwijderen onrein- heden en vezeldeelen p. 41; vroegste bleekmethoden p. 42; oudste methode in Holland p. 44; onderscheidene graden van witheid p. 44; theorie en practijk bij de bleekers, p. 48; techni- sche publicaties p. 48; techniek en inrichting van de Haar- lemmer bleekerijen voor lijnwaad en kamerijksdoek p. 54; voorbehandelingen p. 54; loogen p. 61; bleeken p. 69; melken p. 77; wasschen p. 80; apprëteeren p. 82; pakken p. 86; tech- niek voor slijting en katoen p. 88; voor garen, twijn, lint en koord p. 90; kleeurbleek p. 97; bedrijfskleeding p. 100.

DERDE HOOFDSTUK. DE INDUSTRIEELE ORGANISATIE .	102
--	-----

- a. De bleeker-exploitant als eigenaar, huurder of loonbaas* 102
- Aantallen bedrijven p. 102; eigenaren en huurders p. 105; ervaring der stad Haarlem met hare bleekerijen p. 107; huurcontracten p. 110; grootte der bleekerijen p. 113;

totalen p. 115; waarde p. 116; huurwaarde p. 118; publieke lasten p. 119; imposten op de materialen p. 125; andere lasten p. 129; recognitiën p. 135; erfpacht p. 136; totaal aan exploitatie-onkosten p. 139; de loonbaas p. 141; vrouwen als bedrijfsleidster p. 144; compagnieschappen p. 144; jaarlijksche winst p. 146; gegoedheid p. 147; onderlinge samenwerking p. 147.

b. De bleekboden 149

Aantallen arbeiders/sters p. 149; uitheemsch werkvolk p. 153; economische oorzaken voor den Hollandsgang p. 153; blijvende vestiging in Holland p. 155; huurvoorwaarden p. 156; loonen p. 160; emolumenten p. 165; zuivere verdienste voor de bleekboden per seizoen p. 166; totalen p. 167; retentie- en preferentierecht p. 167; werktijden p. 168; nachtdienst p. 168; Zondagsdienst p. 168; ziekteregelingen p. 169; aansprakelijkheid voor bedrijfschade p. 169; leeftijden p. 170; kinderarbeid p. 170; verhouding tot den werkgever p. 171.

c. De leveranciers van materialen en hulpmiddelen 172

Belangrijkheid p. 172; asch pl 173; zeep p. 182; turf p. 183; melk p. 186; stijfsel en blauwsel p. 188; bleekgereedschap p. 190; levensmiddelen p. 191.

d. De verhouding van den meester-bleeker tot den koopman-opdrachtgever 193

Persoonlijk contact p. 193; afhankelijkheid van den bleeker p. 195; bleekloonen voor lijnwaad p. 196; verhouding der bleekloonen tot de waarde van het lijnwaad p. 202; prijsvergelijking Haarlem-Oostzaan p. 203; soorten lijnwaad hier gebleekt p. 203; grootte van den omzet p. 208; bleekloonen voor garen p. 209; verhouding der bleekloonen tot de waarde van het garen p. 211; grootte van dezen omzet p. 212; betalingsvoorwaarden p. 213; truckstelsel p. 214; retentie- en preferentierecht p. 215; schadevergoedingen p. 217; de kleebleekers en hunne klanten p. 218.

VIERDE HOOFDSTUK. OVERHEIDSBEMOEIING 221

Voor- en nadeelen van de ligging onder verschillende jurisdictiën p. 221; bemoeiing van Haarlem onder invloed der kooplieden p. 222; ontbreken van technische voorschriften p. 223; vaststelling van de seizoendata p. 225; het bleekers-brouwersproces p. 228; wrijving tusschen de verschillende autoriteiten p. 240; moeilijkheden omtrent de civielrechtelijke verhouding tusschen meester en arbeider p. 242; tegenwerking en verbod tot het oprichten van werkgeverscorporaties p. 243; bedoelingen van de bleekers in dezen p. 244; regeerings-

zorg in protectionistischen zin p. 251; deze zorg voor de klee-bleekers p. 262; vrachtvervoer p. 263.

VIJFDE HOOFDSTUK. VERVAL EN ONDERGANG	267
Concurrentievrees p. 267; Goch p. 268; Vlaanderen en Noord-Frankrijk p. 270; Westfalen en Noord-West-Duitschland p. 276; Engeland en Ierland p. 281; Brabant en Overijssel p. 285; Dordrecht p. 287; samenvatting van de oorzaken van verval p. 291; de achteruitgang op de onderscheidene dorpen p. 292; de laatste lijnwaad- en garenbleekerijen p. 295.	
BIJLAGEN	297
IA Gilde-ordonnantie van 13 Februari 1625, door de lijnwaadbleekers ontworpen en door de baljuwen van Kennemerland en van Brederode vastgesteld	297
B Gilde-ordonnantie van 21 Maart 1635, door de lijnwaadbleekers ontworpen en door de baljuwen van Kennemerland en van Brederode uitgevaardigd .	303
C Ontwerp van een gilde-ordonnantie door de lijnwaadbleekers, vermoedelijk in Maart 1646, opgesteld	307
D Tweede ontwerp van een gilde-ordonnantie door de lijnwaadbleekers, vermoedelijk in Maart 1646, opgesteld	310
E Gilde-ordonnantie van 7 Maart 1635 voor de garenbleekers onder Brederode	313
F Ordonnantie van 24 December 1627 betreffende bleekloonen in Oostzaan, uitgevaardigd door den baljuw van Kennemerland op verzoek van het bleekersgilde te Oostzaan	317
II Tabel van lijnwaad-bleekloonen van de Haarlemmer Bleekerijen	318
III Tabel van lijnwaad-bleekloonen te Oostzaan	319
IV Tabel van garen-bleekloonen	320
V Tabel van de gegoedheid op de dorpen Overveen, Bloemendaal, Velsen en Heemstede 1720-1810	322
SYNOPSIS	323
BIBLIOGRAPHIE	330
REGISTER VAN AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN	347
ZAKENREGISTER	352